

судового процесу і потребує вжиття державною заходів боротьби відповідно до принципу пропорційності.

Актуальна судова практика також намагається зробити свій внесок у вирішення проблеми кваліфікації зловживання процесуальним правом як правової категорії, зокрема, у багатьох постановках Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду, Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду та Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду викладені дієві думки та висновки з цієї проблематики.

Отже, наявність різних точок зору вчених-практиків та судової практики щодо досліджуваного питання зловживання процесуальними правами учасниками цивільного, господарського та адміністративного судочинства свідчить про актуальність даної теми як в наукових колах, так і в практичному застосуванні при здійсненні судочинства.

Враховуючи вищевикладене, резюмуємо, що питання зловживання процесуальними правами учасниками цивільного, господарського та адміністративного судочинства є досить дискусійним для вчених-правознавців та актуальним для сьогодення, про що свідчить численна судова практика судів всіх інстанцій та форм судочинства. Таким чином, розкриття цієї теми в даних тезах свідчить про необхідність законодавчого та практичного вдосконалення проблемних питань протидії зловживань процесуальними правами учасниками цивільного, господарського та адміністративного судочинства для ефективного виконання завдань судочинства, а саме справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду і вирішення судових справ.

УДК 347.23:342.78

DOI: 10.31733/15-03-2024/2/182-184

Олександр ВИРИШЕВ

курсант ННІ права та підготовки
фахівців для підрозділів
Національної поліції

Кристина РЕЗВОРОВИЧ

завідувач кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент

ПОРУШЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Інститут права власності є показником ступеня свободи як для окремої особи, так і для держави, тому його необхідно захищати від внутрішніх та зовнішніх загроз у будь-якій формі. Отже, повага до права власності та наявність ефективних механізмів захисту є актуальними на всіх етапах існування держави. В умовах дії воєнного стану в Україні право власності піддається певним конституційним обмеженням, обумовленим необхідністю забезпечення інтересів держави та суспільства, а також через загрозу на всій території внаслідок злочинних дій країни-агресора. На тимчасово окупованій території право власності стає майже беззахисним або зовсім беззахисним.

Одна із вагомих конституційних гарантій – це зобов'язання держави щодо забезпечення охорони й захисту цивільних прав, які пов'язані з майновими інтересами громадян. Згідно зі ст. 41 Конституції України кожна особа забезпечена правом користування, володіння й розпорядження своєю власністю, а також ніхто не може бути протиправним шляхом позбавлений права на власність [1].

У випадку введення воєнного стану можуть бути обмежені деякі права людини, як визначено в Конституції України. Це є необхідним заходом для забезпечення обороноздатності та економічної стабільності в країні [2].

При обмеженні прав людини, зокрема цивільних прав, важливо дотримуватися принципів законності та пропорційності. Це означає, що при обмеженні відповідних прав необхідно дотримуватися визначених законом норм і забезпечувати відповідність міри обмеження самій ситуації, а також дотримуватися пропорційності щодо конкретних

обставин. Наявність умов воєнного стану в Україні утворює перешкоди для вільного здійснення громадянами їхніх цивільних прав. Це також впливає на встановлення та виконання цивільних правовідносин, що не сприяє збереженню загального суспільного порядку [2].

Примусове відчуження майна означає, що воно переходить у власність держави. Тобто реквізиція є основою для припинення права приватної власності на майно без згоди власника. Припинення права власності розглядається як абсолютна та безповоротна втрата правового зв'язку між власником і майном, яке належить йому, через вчинення певних дій чи настання різних юридичних фактів [3, с. 49].

Згідно зі статтею 353 Цивільного кодексу України об'єктом реквізиції може бути будь-яке майно, що включає окремі речі, сукупність речей, майнові права та обов'язки (згідно зі статтею 190 Цивільного кодексу України). Не існує винятків щодо майна, яке не може бути піддане примусовому відчуженню згідно з основним актом цивільного законодавства [4].

Аналіз нормативно-правових актів, присвячених інституту реквізиції, підтверджує їхню спрямованість на забезпечення балансу між суспільним інтересом у воєнний час та правами власника майна, яке примусово відчужується навіть проти його волі. Складність полягає у досягненні «справедливого балансу» між національним інтересом у захисті від агресії та потребами захисту основних прав фізичних та юридичних осіб. Реквізиція є комплексним правовим інститутом, норми якого включені як в акти цивільного, так і адміністративного та земельного законодавства. У відносинах з примусовим відчуженням об'єктів права власності на користь держави в умовах воєнного стану переважає імперативний метод правового регулювання, оскільки реквізиція застосовується у випадках, що вимагають негайних дій. Відповідно, адміністративний порядок реквізиції майна у власника обумовлений необхідністю швидкої реакції від органів державної влади на надзвичайні обставини [5].

Окрім цього, згідно з проектом Закону України № 4673 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення реквізиції як інституту захисту суспільних інтересів в умовах воєнного або надзвичайного стану» планується розширення низки органів, що можуть приймати рішення щодо реквізиції об'єктів права власності у надзвичайний і воєнний період. Відповідне рішення приймається постановою Верховної Ради України, розпорядчим актом конкретного уповноваженого органу державної влади, органу місцевого самоврядування, органу військового командування, указом Президента України. Реквізовані об'єкти можуть переходити у власність держави з моменту оприлюднення конкретної постанови Верховної Ради України, розпорядчого акта відповідного уповноваженого органу державної влади, органу місцевого самоврядування, органу військового командування, указу Президента України [6].

Питання щодо того, чи має компенсація, яка повинна бути згідно зі статтею 1 Протоколу 1 до Конвенції, відповідати ринковій вартості вилученого майна, буде вирішуватися з урахуванням того, що вважається справедливим балансом між державними та приватними інтересами. Однак через те, що встановлення значно нижчої вартості компенсації може бути розглянуто як накладення надмірного тягаря на зацікавлених власників, це може порушити справедливість. Означене впливає з рішення Європейського суду з прав людини у справі Andrews проти Сполученого Королівства від 26 вересня 2000 р. [7].

У підсумку відзначимо, що в умовах правового режиму воєнного стану можливе обмеження речових прав, включаючи примусове відчуження майна, без згоди власника (титульного володільця). Це означає, що, незважаючи на принцип недоторканності права власності, законодавець передбачив законні підстави для примусового припинення права власності. Реквізиція, незважаючи на те, що є ефективним інструментом для забезпечення безпеки та захисту суспільних інтересів, повинна здійснюватися відповідно до закону, забезпечуючи збереження справедливого балансу між державними та суспільними інтересами та фундаментальними правами фізичних та юридичних осіб.

1. Конституція України від 28.06.1996. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

2. Резворович К. Р. Перешкоди реалізації цивільних прав в умовах воєнного стану. *Progressive research in the modern world : proceedings of the 6th International scientific and practical conference* (Boston, March 2-4, 2023). Boston, USA, 2023. С. 648–653.

3. Білецький Д. М. Способи припинення права приватної власності за цивільним законодавством України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Одеса, 2018. 207 с.

4. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003. URL :

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

5. Василь Крат розповів про інститут ревізії в цивільному праві. *Верховний Суд*. URL : <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1263315>.

6. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення ревізії як інституту захисту суспільних інтересів в умовах воєнного або надзвичайного стану № 4673 від 29.01.2021. *Верховна Рада України*. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70947.

7. Бюлетень Комітету захисту прав людини НААУ (інформаційний дайджест новин у сфері захисту прав людини) за I квартал 2020 року. Випуск 1. 59 с. URL : https://unba.org.ua/assets/uploads/publications/K3ПЛ_I_Квартал_Бюлетень_виправлений.pdf.

УДК 347.211/779(100)

DOI: 10.31733/15-03-2024/2/184-187

Артем ВОРОНІН

курсант ННІ права та підготовки
фахівців для підрозділів
Національної поліції

Михайло ФРОЛОВ

доцент кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

МІЖНАРОДНА ТА НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ТА ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ЇЇ ПОРУШЕННЯ

На сьогодні немає чіткого визначення форм власності у законодавстві України. Зокрема, у ст. ст. 324-327 Цивільного кодексу України вказується на наступні види права власності: право власності Українського народу, право державної власності, право комунальної власності та право приватної власності. Водночас у Конституції України, окрім зазначених вище, додатково згадується ще і право власності АР Крим (ст. 138), а Господарський кодекс України містить ще поняття «колективна власність» (ст. 93).

Розглянемо один із видів приватної власності, а саме інтелектуальну власність. Захист інтелектуальної власності на міжнародному рівні покладено на Всесвітню організацію інтелектуальної власності, що заснована в 1976 році при ООН. В українському законодавстві прийнято та діє багато законодавчих актів, що регулюють відносини у сфері захисту інтелектуальної власності, якими передбачається цивільно-господарська, кримінальна та адміністративна відповідальність.

Форма захисту – це комплекс організаційних заходів, спрямованих на захист прав і законних інтересів авторів, виконавців, виробників фонограм, відеограм, організацій мовлення, винахідників та інших суб'єктів прав інтелектуальної власності.

Неюрисдикційна форма захисту прав включає дії юридичних і фізичних осіб щодо захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності, які здійснюються ними самостійно, без звернення за допомогою до державних або інших компетентних органів. Переважною формою неюрисдикційного захисту є самозахист, що проявляється в активних чи пасивних діях особи, спрямованих на запобігання чи припинення порушення власного суб'єктивного права.

Згідно зі ст. 19 Цивільного кодексу України передбачається самозахист цивільних прав. Особа має право на самозахист своїх прав від порушень і протиправних посягань. Самозахистом визнається застосування особою, право якої порушено, засобів протидії, що не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства. Способи самозахисту мають відповідати змісту права, що порушено, та характеру дій, якими це право порушено, і не можуть суперечити вимогам закону. Способи самозахисту можуть обиратися особою або визначатися законом, іншими правовими актами чи договором. Така форма самозахисту у відносинах авторства на практиці трапляється в поодиноких випадках.